

MEVLEVÎ SEMÂ ÂYİNİ'NİN İNSAN PSİKOLOJİSİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Sevde DÜZGÜNER**

ÖZET

Uluslar arası üne kavuşmuş bir mutasavvıf olan Mevlânâ'nın fikirleri, gün geçtikçe artan bir ilgiyle okunmakta, her kesimden insana hitap etmekte ve çeşitli açılardan akademik araştırmalara konu olmaktadır. Mevlânâ öğretisinin temel unsurlarından biri olan semâ olgusunun günümüzdeki yansıması, her yıl Aralık ayında Konya'da düzenlenen Mevlânâ'yı Anma Törenleri kapsamında icra edilen Mevlî Semâ Âyini'dir. Program, dünyanın ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden pek çok insanı kendine çekmektedir. Bu yoğun ilginin ardındaki nedenler ve ziyaretçilerin psikolojik bağlamda törenden etkilenme şekillerini belirlemek amacıyla, 2005 yılında Konya Mevlânâ Kültür Merkezi'nde tarafımızdan bir alan araştırması yapılmıştır. Çalışmamızda, bu ankette elde edilen verilerin analiz ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Ulaşılan bulgulara dayanarak, Mevlî Semâ Âyini'ni izleyen ziyaretçilerin manevî arayışla programa katıldıkları, dinî ve mistik tecrübeler deneyimlediklerini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Mevlî Semâ Âyini, dinî tecrübe, mistik tecrübe, kutsallık, hoşgörü.

A STUDY ON THE INFLUENCE OF MEVLEVI SEMA AYIN ON HUMAN PSYCHOLOGY

Rumi has international reputation and his thought attracts attention gradually. His doctrine addresses people from different regions and it has been chosen as a main topic in academic researches. The current reflection of the concept of "sema" which is one of the basic components of Rumi's thought is Mevlevi Sema Ayin that is being practiced in every December in Konya. This program attracts a lot of people from Turkey and all around the world. In order to determine the reasons of this attraction and the psychological effects of it, we made a field work in Mevlânâ Culture Centre in 2005. The analyses and evaluations which are obtained from this research exist in this study. Depending on the findings, it can be said that the visitors have attended to Sema Ayin because of spiritual reasons. It may be also said that the audience have experienced religious and mystic feelings.

* Bu çalışmada kullanılan veriler, 2007 yılında SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi alanında tarafımızdan "Mevlevî Semâ Âyini ve Mevlî Mûsikîsi'nin İnsan Psikolojisine Etkileri" isimli yüksek lisans seminer çalışmasında sunulan verilerdir.

** Arş. Gör., Selçuk Ü. Sosyal Bil. Ens. Din Psikolojisi ABD. seveded@gmail.com

Key words: Mevlevi Order, Mevlevi Sema Ayin, religious experience, mystic experience, holiness, tolerance.

GİRİŞ

Din, hayatın çeşitli alanlarında kendini gösteren ve bireyin kişiliğinin bir parçası haline gelerek onun tüm davranışlarında varlığını hissettiren kutsal kaynaklı bir olgudur. Din, insan hayatında çeşitli boyutlarda etkinliğini sürdürmektedir. Bunlar, inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutlarıdır. İnanç boyutu, imanın temelinde yer almakta ve ilâhî varlığa güçlü bir şekilde inanmayı, onun sıfatlarını kabul etmeyi içermektedir. Davranış boyutu, başta hemen her dinde mevcut olan ibadetler olmak üzere bütün dinî uygulamalardan oluşmaktadır. İnsanın yüce varlıkla iletişim kurma ihtiyacının sonucu olan bu uygulamalar, hayatın her alanını kapsamaktadır. İnsanın, zihinsel ve duygusal alanda kutsal varlığa yönelişi; ona karşı beslediği his, sezgi, duyum ve algılar, dinin duygu boyutunu teşkil etmektedir. Bu boyutta bireyin duyguları, korku ve ümit arasında değişmektedir. Bilgi boyutu, din hakkında genel bilginin ve dinin temel esaslarının oluşturduğu boyuttur. Etki boyutu ise, insan yaşamında dinin yeri ve öncelik sırasının belirlenmesidir. Din, insanın hayat düzenini, gelecek beklentilerini, çevresiyle olan ilişkilerini, kısacası yaşamının tüm alanlarını etkileme gücüne sahiptir.¹

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1273), XIII. yüzyılda yaşamış; ancak fikirleri halen dünya çapında yankı uyandırmaya devam eden bir mutasavvıftır. Onun kişiliği, babası Bahâeddin Veled (1231) başta olmak üzere hayatı boyunca birçok âlimden aldığı dersler, çeşitli yerlere yapmış olduğu seyahatlerden edindiği izlenimler, ilk gençlik yıllarından itibaren tanışma fırsatı bulduğu dönemin bilgili kişileri ve büyük şahsiyetlerinden aldığı öğütler ışığında gelişmiştir.² Mevlânâ'nın düşünce sisteminin odak noktasını teşkil eden temel konulardan biri insandır. O, *Mesnevî*'sinde insana hitaben şöyle der: "Surette sen küçük bir âlemsin ama hakikatte en büyük âlem sensin. Görünüşte dal, meyvenin aslıdır; fakat hakikatte dal, meyve için var olmuştur."³ Rûmî'nin insan hakkındaki görüşleri kendi hayatına da yansımış; o, yaşamı boyunca insanlarla sürekli iletişim içinde olmuştur. Davetçi misyonu ön plana çıkan Mevlânâ'nın yaklaşımındaki alçakgönüllülük insanları oldukça etkilemiştir.⁴ Aradan sekiz asır geçmiş olmasına rağmen Mevlânâ ve öğretisine olan ilgi hızla artmakta, düşünceleri asırlardır insanlara ışık tutmaktadır. Mevlânâ'da insan sevgisi, tüm insanlığı kapsamaktadır. Dolayısıyla Mevlânâ'nın fikirleri, zaman ve tarih sınırlarını aşarak günümüze ulaşmış, ver-

¹ Şahin, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, s. 18 vd.

² Karahan, "Mevlânâ'nın Şahsiyeti ve Dünya Görüşü", s. 28.

³ Rumî, *Mesnevî*, b. 521-522, s. 57. Ayrıca bkz. Ekici, "Mevlânâ'da İnsan Sevgisi", s. 132 vd.

⁴ Can, *Mevlânâ*, s. 99-100; Hidâyetoğlu, "Mevlânâ'nın İnsanlara Bakışı", s. 81.

mek istediği mesajlar güncelliğini korumuştur. Bu bakımdan Mevlânâ'da, sürekli geleceğe doğru bir açılma söz konusudur.⁵ Ayrıca, Mevlânâ'nın öğretilerinin güncelliği sayesinde eserlerinde, düşüncelerinde, semâsında, mûsikisinde huzur bulan ve her gün çoğalan farklı dil, din, mezhep ve ırktan insanların sayısı sürekli artmaktadır.⁶

Mevlevîlik, Mevlânâ'nın görüş ve fillerine dayanarak, oğlu Sultan Veled (1312) tarafından kurulmuştur.⁷ Sultan Veled, Mesnevî okunacak gün ve saatlerden, semâ meclislerinin zamanı ve semânın şekline kadar pek çok kural koyarak Mevlevîliğin ilk temellerini atmıştır.⁸ Mevlevî Âyini veya kısa adıyla semâ, tasavvufdaki devran* anlayışına uygun bir biçimde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin bulunduğu dinî toplantılarda duyduğu vecd ve zevkin eseri olarak herhangi bir usûl ve kâideye bağlı kalmaksızın zaman zaman yaptığı semâlardan (dönüş) alınan ilhamla, kendisinden sonra düzenlenip geliştirilerek şekillenmiş bir zikir toplantısıdır.⁹ Mevlevî Semâ Âyini, Pîr Âdil Çelebi (1460) zamanında günümüzde icra edilen şeklini almıştır. Bu tören, tasavvufî manada ilâhî aşk ve Allah'a doğru ruhsal bir yolculuğu sembolize etmektedir.¹⁰

Kendini gerçekleştirmiş bir insan olan Mevlânâ, bizzat kendi hayatında zirve deneyimler yaşamıştır. O, bu deneyimler sırasında hissettiği duyguları semâ yaparak dile getirmiştir. Bu durum, günümüzde icra edilen Mevlevî Semâ Âyini'nde, dinî hayatın duygu ve etki boyutlarının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Gerek içerdiği sembolik manalar, gerekse icra edilmiş şekliyle bu tören, izleyicilere çeşitli dinî içerikler sunmakta, onlarda dinî ve mistik duygular uyardırmaktadır. Nitekim dinî tecrübe, Allah'ın varlığının delillerini sezgisel olarak algulama, ilâhî kudretle duygusal olarak ilişki kurmadır.¹¹ Vasıtasızlık, bütünlük, aşkınlık, anlatılamazlık, değişkenlik ve edilgenlik gibi özellikleri olan mistik tecrübeyi, insan ruhunun tabîî bir eğilimi olarak değerlendirmek mümkündür¹²; ancak dinî tecrübe, kendi içinde mistik bir boyut ihtiva ettiği için mistik tecrübe ile sıkı bir ilişki içindedir; mistik tecrübe, dinî tecrübenin özel bir kategorisi olma özelliğine sahiptir. Dinî ve mistik tecrübe yaşama konusunda bireysel farklılıklar söz konusudur.

⁵ Meyerovitch, "Mevlânâ'nın Güncelliği", s. 33-34.

⁶ Çelebi, *Hz. Mevlânâ Okyanusundan*, s. 95.

⁷ Yöndemli, *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi*, s. 2.

⁸ Önder, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", s. 134.

* Devran (devr-devir), "dönüş, bir eksen veya çember üzerinde düzenli dönmek" demektir. Tasavvufta, bir şeyin aslına dönmesi, ruhların ilk vatanlarına dönmeleri gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bkz. Uluğ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 146.

⁹ Özcan, "Mevlevî Âyini", s. 464.

¹⁰ Yöndemli, *age*, s. 12.

¹¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 131.

¹² Hökelekli, *age*, s. 320 vd.; Peker, *Din Psikolojisi*, s. 181 vd.

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, çalışmamızın ana konusunu, Mevlevî Semâ Âyini'nin insanlar üzerindeki psikolojik etkileri teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ziyaretçilerin âyine gelme nedenleri, tören esnasında tecrübe ettikleri duygu ve düşüncelerin yapısı, program sonunda olumlu ve olumsuz etkilenmeye yol açan sebepler ele alınacaktır. Araştırmamızın temel hipotezi, insanların Mevlevî Semâ Âyini'ni izlemeye gelmelerinin ardında mânevî arayışların olduğu, program sonunda seyircilerin çeşitli dinî ve mistik tecrübeler yaşadıkları şeklinde özetlenebilir.

Temel hipoteze bağlı olarak, Semâ Âyini'ne gelme sebebinin mânevî unsurlar etrafında yoğunlaşmasında, çeşitli değişkenlerin (yaş, sosyo-ekonomik durum, Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkındaki bilgi düzeyi) etkili olduğu varsayılmıştır. Ayrıca dinî tecrübe özelliği taşıyan duyguları yaşama üzerinde de bilgi düzeyinin etkisinin olduğu hipotezi ileri sürülmüştür. Araştırmamızın temel amacı, günümüzde yoğun ilgi gören Semâ Âyini'nin insanları ne şekilde etkilediğini bilimsel ve somut verilerle ortaya koyarak pratikteki sonuçlarını saptamaktır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmamızın genel evreni, Konya Mevlânâ Kültür Merkezi'nde 2005 yılı 7-17 Aralık tarihleri arasında icra edilmiş olan Mevlevî Semâ Âyinleri'ni izlemiş tüm ziyaretçilerdir. İl Kültür Müdürlüğü yetkililerinden edinilen bilgiye göre, 2005 senesi itibariyle Konya Mevlânâ Kültür Merkezi'nde Semâ Âyini'ni izleyen birey sayısı ortalama 39.000 kişidir. Çalışmamızın örneklemini oluşturan 415 kişi, anketimize Türkiye'nin çeşitli illerinden katılmıştır. Araştırma teknikleri standartlarına* göre bu sayı, evrenimizi temsil gücüne sahiptir. Ülke dışından gelen ziyaretçilerden ise, 37 kişiye anket uygulanmıştır. Çalışmaya başlarken, hem Türk hem de yabancı uyruklu ziyaretçileri temsil edecek örneklem sayısına ulaşmayı hedeflememize rağmen çeşitli nedenlerden dolayı yabancı uyruklu ziyaretçiler için bu hedefe ulaşamamıştır. Bununla birlikte farklı kültür, dil, din ve anlayış sahibi kişilerin Mevlevî Semâ Âyini'ne katılma ve ondan etkilenme şekilleri hakkında genel bir fikir vermesi açısından hem Türk hem de yabancı uyruklu katılımcıların demografik bulguları verilmiştir; ancak yabancı uyruklu katılımcıların kendi gruplarını temsil etmediklerini düşündüğümüz için bulgular ve değerlendirme bölümünde sadece Türkiye'den katılan ziyaretçiler esas alınmıştır.

VERİ TOPLAMA ARACI VE VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmamızda veri toplama yöntemi olarak anket tekniği seçilmiştir. Bu yöntemi seçmemizin en önemli nedeni, kısa zamanda çok sayıda kişiden bilgi toplayabilme noktasında pratik imkânlar sağlamasıdır. Araştırmamızda örneklem ile ilgili demografik özellikler yüzdelerle verilmiştir. Ayrıca değişkenler arası ilişki-

* Örneklemin evreni temsil gücü ile ilgili büyüklükler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Altunışık, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, s. 127.

leri ortaya koymada çapraz tablolardan faydalanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 10 istatistik programı kullanılmıştır.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, uygulanan anket sonucunda ulaşılan bulgular ve bu bulgular ile ilgili yorumlar yer almaktadır. İlk bölümde, örneklemin demografik özelliklerine dair bulgular yer almaktadır. İkinci bölümde, hipotezler doğrultusunda ziyaretçilerin Semâ Âyini'ne geliş nedenleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Son bölümde ise, dinî tecrübe özelliği taşıyan tutum cümlelerine katılma durumu ile ziyaretçilerin Mevlânâ ve Mevlevî Semâ'sı hakkındaki bilgi düzeyleri arasındaki ilişki ortaya konmuştur.

A. ÖRNEKLEMİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE DAİR BULGULAR

Semâ Âyini'ni izleyen Türk ziyaretçilerin %43,4'ü (s=179) Konya ve ilçelerinden; %19,7'si (s=81) İç Anadolu Bölgesi'nden; %14,8'i (s=61) Marmara Bölgesi'nden; %9'u (s=37) Ege Bölgesi'nden; %7,8'i (s=32) Akdeniz Bölgesi'nden; %3,9'u (s=16) Karadeniz Bölgesi'nden ve %1,5'i (s=6) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden gelmiştir. Yurt dışından gelen ziyaretçilerin ise, %40,5'i (s=15) ABD'den; %35,1'i (s=13) Avrupa'dan; %21,6'sı (s=8) Asya'dan; %2,7'si (s=1) Avustralya'dan programa katılmışlardır.

Ankete katılan Türklerin % 55,2'si (s=227) 22-40 yaş grubunda; % 23,8'i (s=98) 41-60 yaş grubunda; %13,9'u (s=57) 18-21 yaş grubunda; %4,1'i (s=17) 60 ve üzeri yaş grubunda; %2,9'u (s=12) ise, 7-17 yaş grubunda yer almaktadır.¹³ Bu bulgulara göre Mevlevî Semâ Âyini'ne katılımın ilk yetişkinlik (22-40 yaş) ve orta yaş (41-60 yaş) dönemlerinde yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Semâ Âyini, bir çeşit ibadet olarak algılandığı için bu sonucun ortaya çıkmasında ilk yetişkinlik ve orta yaş dönemi dinî eğilimlerin etkili olduğu kanaatindeyiz. İlk yetişkinlik dönemine girildiğinde, ergenlikte yaşanan şüphe, kararsızlık ve çalkantılar durulup dinî hayatta bir dengelenme, yeniden yapılanma, eski inanç ve alışkanlıkları gözden geçirip düzenleme yönünde önemli dinî gelişmeler yaşanır.¹⁴ Bu dönemin başlarında, duygusallıktan akılcılığa yönelişin de etkisiyle genç yetişkin için din, birinci derecede ilgi alanı olmaktan çıkar; ancak daha sonra artan sorumluluklar nedeniyle dine yöneliş yeniden başlamakta ve ruhî yaşayışta bir derinlik göze çarpmaktadır. Bu dönemde kişi, dinî gerçeği derinden kavramaya başlayarak kendine mal etmeye ve içselleştirmeye yönelmektedir.¹⁵ Mevlevî Semâ Âyini'ne katı-

¹³ İnsan hayatında, gelişim özellikleri açısından biri diğerinden farklı devreler vardır. Kaynaklarda bu devreler çeşitli açılardan incelenmiştir; ancak çalışmamızda, çeşitli dönemlerde dinî eğilim konusu ön planda olduğu için yaş grupları belirlenirken, bu tarz bir sınıflama yapan Prof. Dr. Hayati Hökelekli'nin Din Psikolojisi isimli eseri esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 251 vd.

¹⁴ Bahadır, "Ergenlik Dönemi Dinî Şüphe ve Tereddütler", s. 307; Certel, *Din Psikolojisi*, s. 175.

¹⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 282-283.

lim da bu doğrultudadır. Bu bağlamda, Mevlevî Sema Âyini'ni izleyen ilk yetişkinlik dönemi ziyaretçilerinin % 37,3'ü (s=90), 22-26 yaş grubundan iken; %62,7'si (s=151), 27-40 yaş grubundan katılmıştır. Katılımın ileriki yaşlarda artması ile bu dönemde dine yönelişin yoğunlaşması paralellik arz etmektedir. Orta yaşa yaklaştıkça, genellikle dine duyulan ilgi artmaya başlar; bazı ilgi alanları daralır ve artık üstünlüğünü kaybeden ilgilerin yerini almak üzere din, orta yaşlıların hayatını doldurur.¹⁶ Semâ Âyini'ne katılımın bu yaş diliminde yoğunlaşması da, bu sonuçla paralellik arz etmektedir.

Yabancı uyruklu ziyaretçilerin yaş grubu dağılımı, %37,8'i (s=14) 22-40 yaş; %35,1'i (s=13) 41-60 yaş; %16,2'si (s=6) 18-21 yaş ve %10,8'i (s=4) 60 yaş ve üzeri şeklindedir. Elde edilen verilere göre Semâ Âyini'ne katılan Türkler ve yabancı uyruklu ziyaretçilerin yaşları, paralellik göstermektedir. Her iki grupta da, ilk sırada 22-40 yaş; ikinci sırada 41-60 yaş; üçüncü sırada 18-21 yaş mensupları yer almaktadır. Bu durumda yukarıdaki dinî eğilim açıklamalarının yabancı ziyaretçiler için de geçerli olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Ziyaretçilerin kendilerini sosyo-ekonomik açıdan nasıl algıladıklarını ölçmek için ilgili değişkenler düşük, orta ve yüksek olarak belirlenmiştir. Buna göre Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen misafirlerin %80,6'sı (s=332) orta; %16,7'si (s=69) yüksek ve %2,7'si (s=21) düşük gelir düzeyini işaretlemişlerdir. Yabancı uyrukluların ise %52,8'i (s=19) orta; %27,8'i (s=10) düşük ve %19,4'ü (s=7) yüksek gelir düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir.

Mevlevî Semâ Âyini'ne katılan Türklerin %54,9'unun (s=228) geliş nedeni, Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisi; %20,7'sinin (s=86) geliş sebebi, Tasavvuf ilgisidir. Bu grubun %9,2'sinin (s=38) geliş tavsiiye (arkadaşlar, tanıtım programları vs.) üzere olurken, %8,9'unun (s=37) gelmesindeki en etkili unsur bunların dışındaki davetli vb. sebepler olmuştur. Örneklemin %4,1'inin (s=17) geliş sebebi, Türkiye merakı/sevgisi ve % 2,2'sinin (s=9) geliş sebebi, seyahat hobisidir. Yabancı ziyaretçilerin ise %43,2'si (s=16) Mevlânâ ve Mevlevîlik; %24,3'ü (s=9) seyahat hobisi; %18,9'u (s=7) Tasavvuf ilgisi ve %13,5'i ise, Türkiye merakı ve sevgisi sebebiyle programa katılmışlardır. Burada, yabancıların seyahat hobisi ve Türkiye sevgisi gibi nedenler etrafında daha çok yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır. Hem Türk hem yabancı uyruklu ziyaretçilerin geliş sebepleri Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisi gibi mânevî sebepler etrafında toplanmıştır. Buna dayanarak her yıl, yurt içi ve yurt dışından pek çok ziyaretçinin Mevlevî Semâ Âyini'ne gelmesinin ardında, mânevî doyum ihtiyacı ve mânevî arayışın hâkim olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Türkler, Mevlânâ ve Mevlevîlik'ten sonra geliş sebeplerinin Tasavvuf ilgisi olduğunu ortaya koyarken; yabancı uyruklularda ikinci sırada seyahat hobisi yer almaktadır. Bu bağlamda, Türklerin Semâ Âyini'ne daha çok

¹⁶ Armaner, Din Psikolojisine Giriş, s. 132.

mânevî sebeplerle, yabancı uyrukluların ise mânevî sebeplerin yanı sıra başka bir ülkeyi gezip görme arzusuyla geldiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca, programa geliş nedenleri arasında, Türklerde en düşük oran seyahat hobisidir. Bu durumda Türklerin Semâ Âyini'ne sadece gezi amaçlı gelmediklerini söyleyebiliriz. Yabancı uyruklular ise, tanıtım programları, arkadaşların etkisi gibi tavsiye içerikli unsurları hiç seçmemişlerdir. Ülke dışından gelen ziyaretçilerin Semâ Töreni'ne katılmalarında tavsiyenin ön planda olmadığını söylemek mümkündür.

Örneklem aldığımız Türk ziyaretçilerin %52,7'si (s=217), Mevlânâ ve Mevlevî Âyini ile ilgili yetersiz bilgiye; %32,8'i (s=135), konu ile ilgili yeterli bilgiye; %8,7'si (s=36), konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahipken %5,8'i (s=24) de konu ile ilgili bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan Mevlânâ ve Mevlevî Âyini hakkında yabancı uyruklu ziyaretçilerin %35,1'i (s=13) ayrıntılı bilgiye; %32,4'ü (s=12) yetersiz bilgiye; %29,7'si (s=11) yeterli bilgiye sahipken %2,7'si (s=1) yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Bu verilere göre, Semâ Töreni'ni izlemeye gelen Türklerin Mevlânâ ve Mevlevî Semâ'sı hakkındaki bilgilerinin büyük ölçüde yetersiz; yabancıların ise ayrıntılı bilgi düzeyinde çıkması oldukça dikkat çekicidir. Buna bağlı olarak; Türklerin, meşhur olmuş bu törene fazla bilgi sahibi olma ihtiyacı hissetmeden; yabancıların ise önceden araştırarak bilgi edinip geldiklerini söylemek mümkün görünmektedir.

B. SEMÂ ÂYİNİ'NE GELİŞ SEBEPLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

1. SEMÂ ÂYİNİ'NE GELİŞ SEBEBİNİN YAŞ DEĞİŞKENİNE GÖRE ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

“Seyahat hobisi”, “Türkiye merakı/sevgisi”, “Mevlânâ ve Mevlevîlik”, “Tasavvuf ilgisi”, “tavsiye üzerine katılım” seçeneklerinin bulunduğu bölümde, tüm yaş grupları, yüksek oranlarda “Mevlânâ ve Mevlevîlik” seçeneğini işaretlemişlerdir. İkinci olarak Tasavvuf ilgisi ön plana çıkarken diğer seçeneklerde göze çarpan bir yığılma olmamıştır. Verilere göre geliş sebebini en yoğun şekilde Mevlânâ ve Mevlevîlik olarak belirleyen grup, %76,5 (s=13) oranla 60 yaş ve üzeri grubudur. Ardından %54,4 (s=31) oranla 18-21 yaş grubu gelmektedir. %53,3 (s=121) oranında 22-40 yaş grubu üçüncü sırayı alırken %53,1 (s=52) oranında 41-60 yaş grubu dördüncü olmuştur. %41,7 (s=5) oranla 7-17 yaş grubu, geliş sebebi olarak Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneğini işaretleyen en düşük yüzdeye sahip gruptur.

Semâ Âyini'ne geliş sebebi olarak Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisini ortaya koyan en yüksek orana sahip grup (60 yaş ve üzeri), gelişim dönemleri itibarıyla yaşlılık dönemine karşılık gelmektedir. Yaşlılık, genel anlamda bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme; sağlığın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, gelir düzeyinin, saygınlığın, rol ve statünün, bağımsızlığın, arkadaşların, eş ve yakın ilişkisinin, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerin azalması ve

kayıbı gibi döneme özgü pek çok sorunun yaşandığı kritik bir dönemdir.¹⁷ Bulgular, dış dünyaya ait görevler için kullanılan ego enerjisinin yaşla azaldığını göstermektedir. Yaşlı insanlar, dış uyarıcılar yerine iç uyarıcılara karşı daha duyarlıdır. Ayrıca yaş ilerledikçe kişiliğin içe kapandığı da ortaya konmuştur.¹⁸ Yaşlılık döneminin beraberinde getirdiği böylesi değişimler, yaşlıların din algılarını da etkilemektedir.

Yaşlanan kişiler, bedenî gerileme ve rahatsızlıklarla birlikte ölüm gerçeği ile yüzleşirler. Hayatın sınırlı olduğunu idrak ettikleri için dinî inançlar yaşlılarda önem kazanır.¹⁹ Dinî inancın yaşlıların hayatlarında, ölüm korkusunu hafifletme; arkadaşlık temin etme; dinî etkinliklere içten kabul gösterme; yoksulluk, acı, keder gibi durumlara uyum sağlamada yardımcı olma; cesaretsizlik ve kriz anlarında destek verme ve ihtiyaç durumunda yardım etme gibi konularda pek çok faydalarının olduğu söylenebilir.²⁰ Bunun yanında, yaşla birlikte dinî eğilimin arttığını söylemek mümkün değildir; çünkü yaşlılardaki dinî eğilim, hayatlarını ne şekilde devam ettirdikleriyle yakından ilgilidir. Diğer bir ifadeyle önceki yıllarda dinî bir yaşayış sergilemiş olan bireyler, yaşlanınca da dine yönelimlerini arttırmaktadırlar. Bununla birlikte yaşlanmayla gelen sosyallikten uzaklaşma ve diğer faaliyetlerdeki azalmanın sonucunda, yaşlılarda alışkanlıklara daha fazla ilgi gösterme durumu ortaya çıkmakta ve bu da ibadet oranının yükselmesini sağlamaktadır.²¹ Nitekim bu dönemde geçmiş hayatı sorgulama başlamaktadır. Yaşlılar, geçmişteki yanlışlarının ve günahlarının yarattığı suçluluk duyguları içinde bağışlatıcı davranışlar göstermektedirler. Buna bağlı olarak bu dönemde daha çok ağırbaşlı, kararlı, kaderci ve teslimiyetçi bir dinî yaklaşım göze çarpar.²²

Argyle'e göre yaş ilerledikçe dinsel alandaki arayış gerilerken, dinsel yaşayışın içsel kaynakları güçlenmektedir. Bu bulguyu destekler nitelikte olan Kayıklık'ın araştırmasına göre de birey, yaş ilerledikçe dinsel eğilim bakımından dinin samimi olarak yaşanmasını ifade eden derûnî (içedönük) dindarlığı tercih etmektedir.²³ Bu tarz bir dinî yaklaşım mistik eğilimleri de içinde taşımaktadır. Dinî mistisizmde hedef, Allah'a ulaşma arzusudur. Daha açık bir ifadeyle hedef, her türlü ferdî özneliliğin üstüne çıkarak dünya ile olan bağları en aza indirme, ölümsüz ruhu huzura kavuşturma ve Allah ile tam bir uyuma kavuşmadır.²⁴ Yaşlılık döneminde olan ziyaretçilerin geliş sebeplerini çok büyük oranda Mevlânâ ve Mevlevîlik olarak belirlemelerinin altında bu tür sebeplerin yattığı kanaatindeyiz.

¹⁷ Konak, "Yaşlılık Olgusu", s. 27.

¹⁸ Onur, *Gelişim Psikolojisi*, s. 121.

¹⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 286

²⁰ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, s. 15; Sancaklı, "Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi", s. 53.

²¹ Certel, *Din Psikolojisi*, s. 178.

²² Hökelekli, *age*, s. 286-287.

²³ Kayıklık, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, s. 79.

²⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 314-315; Certel, *Din Psikolojisi*, s. 181.

Mevlevî Semâ Âyini'ne, Mevlânâ ve Mevlevîliğe olan ilgileri nedeniyle geldiklerini belirten ikinci grup, ergenliğin son dönemi olan 18-21 yaş grubudur. Psikolojik anlamda ergenlik, erinlik ile başlayan zihinsel bir durum, bir tutum ve bir yaşam tarzı anlamına gelmekte ve birey ana baba denetiminden bağımsızlığını kazandığında sona ermektedir. Ergenin duygusal dünyasının tipik özelliği inişli çıkışlı bir yapı arz etmesidir.²⁵ Bu yaş grubu gençleri, gelenekçi kabullerine olduğu kadar yenilerine karşı da tenkitçi bir tutum geliştirirler. Teslimiyetçi anlayışı neredeyse tümüyle terk ederler. Onlar artık tüm dünyayı soru süzgecinden geçirirler ve tabiatıyla dinî kabulleri de bu eğilimden etkilenir. Ruhsal yapılarındaki dengelenmeye paralel olarak dinî tutum ve davranışlar da belirgin bir yapılanma ortaya çıkar.²⁶ Bu dönemde yoğunluk kazanan duygusal çalkantıların ardından bu döneminin sonlarına doğru, ergenlerin yaşamlarında belli bir durulma görülür. Bu yaş grubunda yer alan gençler, genel olarak dinî arayışlardan, bocalama ve şüphelerden kurtulmuş, din konusunda kendi tutumlarını belirleyebilecek zihni ve duygusal olgunluğa erişmişlerdir.²⁷ Mevlevî Semâ Âyini'nin dinî tecrübe niteliği taşıdığı göz önünde tutulursa, bu yaş grubunun Mevlânâ ve Mevlevîlik nedeniyle programa ilgi göstermeleri anlamlı görünmektedir. Ayrıca bu gruptaki gençlerin daha çok arkadaş grupları halinde geldikleri gözlenmiştir. Hem dinî bir tecrübe yaşama hem de sosyal birliklerin bu oranda etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

22-40 yaş grubunun âyine, Mevlânâ ve Mevlevîlik nedeniyle gelme oranları, 18-21 yaş grubuna yakın çıkmıştır. Bu durum, ilk yetişkinlik dönemi olan 22-40 yaş grubunda, dinî tutumların belirgin ve düzenli hale gelmesi ile alakalı görünmektedir. Nitekim ilk yetişkinlikte dinî hayatta bir dengelenme, yeniden yapılanma, eski inanç ve alışkanlıkları gözden geçirip düzenleme yönünde gelişmeler yaşanır. Bu gelişmeler duygusallıktan akılcılığa doğrudur.²⁸ Bunların dışında Mevlevî Semâ Âyini'nin belli yaş üzerine hitap etmesi yani belli bir olgunluk seviyesini gerektirmesi ve Tasavvufî boyuta sahip olması açısından 7-12 yaş grubunun katılımının düşük olması mantıklıdır. Nitekim bu yaş grubunun programa aileleriyle katıldıkları gözlenmiştir. Bu yaş grubunun, geliş sebebinin Mevlânâ ve Mevlevîlik ile ilgisi olduğunu belirten bölümü de büyük olasılıkla ailesinden bu konuya ilişkin bilgiler kazanmış olmalarıdır.

2. SEMÂ ÂYİNİ'NE GELİŞ SEBEBİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUM AÇISINDAN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Âyine katılım, belli bir ücret gerektirdiği için mânevî unsurlar etrafında yoğunlaşma konusunda ekonomik yönden zayıf olanlarla güçlü olanlar arasında

²⁵ Hamachek, "Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi", s. 112.

²⁶ Bahadır, "Ergenlik Dönemi Dinî Şüphe ve Tereddütler", s. 309-310.

²⁷ Hökelekli, *age*, s. 280.

²⁸ Hökelekli, *age*, s. 282.

fark olması muhtemeldir. Anket sonuçlarına göre her üç (düşük-orta-yüksek) ekonomik seviyede de farklı oranlarda olsa dâhi, en yüksek yüzdeye sahip seçenek “Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisi” seçeneğidir. Bu bölümde ikinci sırayı, “Tasavvuf ilgisi” almış, diğer seçeneklerde dikkate değer bir orana rastlanmamıştır. Mevlevî Semâ Âyini’ni izlemeye gelen ziyaretçilerden sosyo-ekonomik durumlarının düşük olduğunu belirtenlerin %81,8’i (s=9); orta olduğunu belirtenlerin %54,2’si (s=180) ve yüksek olduğunu belirtenlerin %47,8’i (s=33) geliş sebeplerinin Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisi olduğunu ifade etmişlerdir. Düşük ekonomik düzeydekiler tarafından Tasavvuf ilgisi seçeneği hiç işaretlenmezken, ekonomik durumu orta olanların %20,2’si (s=67) ile yüksek olanların %29’u (s=20) Tasavvuf ilgisi sonucu törene katıldıklarını bildirmişlerdir.

Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneği ele alındığında, sosyo-ekonomik durumlarının düşük olduğunu belirtenlerin %81,8 gibi büyük bir bölümünün bu grupta yer aldığı görülmektedir. Ziyaretçiler Semâ Âyini’ne belirli bir ücret karşılığında katıldıkları için gelir düzeyleri düşük olanların geliş sebeplerinin daha çok mânevî temellere dayanması, mantıklı görünmektedir. Buna karşılık, gelir düzeylerinin orta seviyede olduğunu belirtenler, düşük seviyedekilere göre daha düşük oranda Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneğini işaretlemişlerdir. Yüksek gelir düzeyine sahip olanlar ise, düşük ve orta gelir düzeyine sahip olanlara göre, Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneğine daha düşük oranda katılmışlardır.

İhtifallere geliş sebebinin Tasavvuf’la ilgisi göz önünde bulundurulduğunda, yüksek gelir düzeyine sahip olanların ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Bunun ardında, maddî doyumla gelen mânevî arayışların yattığı söylenebilir. Bu gelir düzeyinde ayrıca davetli gibi farklı nedenlerle katılım da ön plandadır. Diğer taraftan, sosyo-ekonomik durumu orta olanlarda yüksek gelir düzeyine sahip olanlara nazaran daha düşük oranda bir Tasavvufî ilgi söz konusuysa yine de kendi içinde Tasavvuf ilgisi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu grupta, arkadaşlar, tanıtım programları gibi tavsiye üzerine katılımın da öne çıktığı görülmektedir.

3. SEMÂ ÂYİNİ’NE GELİŞ SEBEBİNİN MEVLÂNÂ VE SEMÂ ÂYİNİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYİNE GÖRE ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Mevlânâ’nın öğretisinin önemli bir bölümü olması ve dinî bağlamda bir çok sembol içermesi sebebiyle Mevlevî Semâ Âyini, belli bir bilgi birikimi olan kişilerde daha farklı etkiler uyandırmaktadır. Araştırmada ziyaretçilerin Mevlânâ ve Semâ Âyini hakkındaki bilgi seviyeleri ile törene geliş sebepleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Seçenekler arasında “Mevlânâ ve Mevlevîlik” ile “Tasavvuf ilgisi” ön plana çıkmıştır. Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olanların %52,8’i (s=19); yeterli bilgiye sahip olanların %54,8’i (s=74); yetersiz bilgiye sahip olanların %56,2’si (s=122) ve konu ile ilgili bilgiye sahip olmayanların ise %37,5’i (s=9), geliş sebeplerinin Mevlânâ ve Mevlevîlik olduğunu belirtmişlerdir. Yine konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olanların %30,6’sı

(s=11); yeterli bilgiye sahip olanların %24,4'ü (s=33); yetersiz bilgiye sahip olanların %18'i (s=39) ve hiçbir bilgiye sahip olmayanların %12,5'i (s=3) ise, Tasavvuf ilgisi sonucu bu törene katılmışlardır.

Bu durumda, Mevlânâ ve Semâ Âyini hakkında ayrıntılı, yeterli ve yetersiz bilgiye sahip olanların yarından fazlasının geliş sebeplerinin Mevlânâ ve Mevlevîlik ilgisi olduğu görülmektedir; ancak bu üç grup arasında küçük farklarla da olsa, bilgi düzeyi arttıkça geliş sebebini Mevlânâ ve Mevlevîlik olarak belirlemenin azaldığı şeklinde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte konu ile ilgili bilgi azaldıkça programa geliş nedeni mânevîleşir şeklinde bir çıkarım yapmak mümkün görünmemektedir; çünkü ilk üç bilgi düzeyinde de Tasavvufa olan ilgileri sonucu gelenler, kayda değer oranlara sahiptir. Ayrıca konu ile ilgili bilgi düzeyi arttıkça Tasavvuf ilgisi sonucu katılım da artmaktadır. Bununla birlikte, ayrıntılı, yeterli ve yetersiz bilgi düzeylerinde hem Mevlânâ ve Mevlevîlik hem de Tasavvuf ilgisi birlikte göz önünde tutulduğunda bilgi düzeyi arttıkça geliş sebebinin mânevî yöne kaydığı söylenebilir. Ayrıca, Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneği ile Tasavvuf ilgisi seçeneği toplamında şu oranlara ulaşılmaktadır: Konu ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olanlar %83,4; yeterli bilgiye sahip olanlar %79,2; yetersiz bilgiye sahip olanlar %74,2 ve hiç bilgi sahibi olmayanlar %50. Bu durum, Mevlânâ öğretisi hakkında bilgi sahibi olanların, Tasavvuf hakkında da bilgi sahibi oldukları ve bu bilgiler ışığında bilinçli olarak bu törene katıldıkları şeklinde yorumlanabilir.

Mevlânâ'nın öğretisi ve Mevlevî Semâ'sı ile ilgili bilgiye sahip olmayanların geliş sebeplerinin ilk sırasında %37,5 oranla Mevlânâ ve Mevlevîlik seçeneği gelmektedir; ancak bu oran, bilgi düzeyleri arasındaki en düşük orandır. İkinci sırada ise %20,8 ile davetli gibi sebeplerle katılım göze çarpmaktadır. Tavsiye üzere katılım %16,7 oranıyla üçüncü sırada gelirken Tasavvuf ilgisi %12,5 yüzdesiyle dördüncü sırada gelmektedir. Bu durumda konu ile ilgili bilgisi yetersiz olanların Semâ Âyini'ne gelişlerinde tavsiyenin (arkadaşlar, tanıtım programları vb.) ve davetli olma gibi diğer faktörlerin önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz. Hiç bilgiye sahip olmayanların mânevî unsurlar etrafındaki dağılımlarının diğer bilgi düzeylerinin hepsinden düşük olmasının yanı sıra, davetli olma gibi sebeplerle gelme oranlarının yüksek olması da bilgi düzeyi arttıkça geliş sebebinin mânevîleştiği fikrini desteklemektedir.

C. MEVLÂNÂ VE SEMÂ ÂYİNİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYİNİN ÂYİNDEN ETKİLENME ŞEKİLLERİNE GÖRE ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Semâ töreninden etkilenme şekillerini ölçmek için katılımcılara, izledikleri âyin sonucunda tecrübe ettikleri duygu ve düşüncelerle ilgili beş farklı ifade sunulmuş; onlardan bu ifadelere katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu ifadeler, *"Kendimi dine ve Tanrı'ya daha yakınlaşmış hissettim"*, *"Geçmiş hayatımı sorgulamaya ihtiyaç duydum"*, *"Kutsallık duygusunun evrensel olduğuna inandım"*, *"İnsanlara karşı daha hoşgörülü davranmam gerektiğine inandım"* ve *"Geleceğe daha*

umut dolu bakmaya başladım" şeklinde sıralanmaktadır. Veri analiz aşamasında ilk olarak ilgili tutum cümlesine dair frekans ve yüzdeler verilmiştir. Daha sonra yukarıdaki ifadelere katılıp katılmama oranı ile ziyaretçilerin Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkındaki bilgi düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

1. Kendini Dine ve Tanrı'ya Yakın Hissetme Durumunun Mevlânâ ve Semâ Âyini Hakkındaki Bilgi Düzeyine Göre Analizi ve Değerlendirmesi

Örnekleme aldığımız ziyaretçilerin izledikleri Semâ Âyini sonucunda kendilerini dine ve Tanrı'ya yakın hissetmeleri ile ilgili tutum cümlesine katıldıklarını ifade edenlerin oranı, %78,1'i (s=264); kararsız olduklarını belirtenlerin oranı %14,2 (s=48); katılmayanların oranı ise, %7,7 (s=26) şeklindedir. Bu verilere dayanarak ziyaretçilerin büyük çoğunluğunun ilâhî varlıkla iletişim kurma tecrübesini yaşadıkları söylenebilir.

Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olduklarını belirtenlerin %86,2'si (s=25); yeterli bilgiye sahip olduklarını söyleyenlerin %78,8'i (s=89); bilgilerinin yetersiz olduğunu bildirenlerin %77'si (s=137) ise izledikleri program sonucunda kendilerini dine ve Tanrı'ya yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Konu ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olmayanlarda bu fikre katılma oranı %68,8'e (s=11) düşmüştür. Bu durum, ziyaretçilerin Semâ Âyini'ni izlerken bir çeşit dinî tecrübe yaşadıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca toplumumuzun Mevlevî Semâ Âyini'ni dinî bir ritüel, bir tür ibadet şekli olarak algılaması da bu sonuçta rol oynamış olabilir.

Mevlevî Semâ Âyini, çeşitli sembolik anlatımlarla bir kısım dinî tecrübelerin yaşanmasını içermektedir. Bu tören, Allah'a doğru mânevî bir yolculuğu konu edinmektedir. Bu sebeple âyin hakkında belli bir bilgi düzeyine sahip kişilerin, âyindeki sembolik anlatımları kolayca kavradıkları, böylece kendilerini dine ve Tanrı'ya daha yakın hissettikleri söylenebilir. Bu bağlamda, âyinin içeriğini bilmeden sadece görsel ve işitsel boyutuna dikkat etmiş kişilerin, Allah'a yakınlaşma hissini daha düşük oranda yaşamaları mâkul görünmektedir. Ayrıca bu hissin bilgi düzeyine paralel bir azalma göstermesi, Mevlânâ'nın öğretisinde Allah'a ulaşmanın ne kadar önemli ve yegâne hedef olduğu; Semâ'nın da O'na doğru ruhsal bir yolculuğu simgelediği bilgisine sahip olmayanların bu duyguyu daha az oranlarda yaşamaları ile paralellik arz etmektedir.

2. Hayatı Sorgulama İhtiyacının Mevlânâ ve Semâ Âyini Hakkındaki Bilgi Düzeyine Göre Analizi ve Değerlendirmesi

Örnekleme aldığımız ziyaretçilerin izledikleri Semâ Âyini sonucunda geçmiş hayatlarını sorgulamaya ihtiyaç duymaları ile ilgili tutum cümlesine katıldıklarını ifade edenlerin oranı, %56,3 (s=183); katılmayanların oranı, %28,6'sı (s=93) ve kararsız olduklarını belirtenlerin oranı, %15,1' (s=49) şeklindedir. Yukarıdaki bilgilere dayanarak Semâ Âyini'ni izleyen katılımcıların büyük oranda Allah'a

yakınlaşma hissini yaşadıkları söylenebilir. Buna bağlı olarak ziyaretçilerin kendilerini sorgulamaya ihtiyaç duymaları da mantıklı görünmektedir.

İzledikleri Semâ Âyini sonucunda Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olanların % 68'i (s=17); yeterli bilgiye sahip olduklarını bildirenlerin %56,2'si (s=59); yetersiz bilgiye sahip olanların %54,3'ü (s=95) ve konu ile ilgili bilgiye sahip olmayanların %61,1'i (s=11), geçmiş hayatlarını sorgulamaya ihtiyaç duyduklarını bildirmişlerdir. Bu sonuçlara göre Mevlevî Semâ Âyini'ni izleyen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu, yüce varlığı ve ona yaklaşma hissini deneyimlemektedirler. Etki ve sonuçları bakımından dinî tecrübe, bu tecrübeyi yaşayan kişinin kendi var oluşunu sorguya çekmesi şeklinde ortaya çıkan bir niteliğe sahiptir.²⁹ Bu bağlamda Semâ Âyini sonucunda bir çeşit dinî tecrübe yaşayanların kendilerini sorgulama ihtiyacı duymaları doğaldır.

Mevlevî Semâ Âyini'nin temelleri Mevlânâ zamanında atılmış, oğlu Sultan Veled ve Pîr Âdil Çelebi zamanlarında da bugünkü şeklini almıştır. Bu sebeple "Semâ" kavramı Mevlânâ öğretisiyle yakından alakalıdır. Celâleddîn Rûmî'nin hayatı ve fikirleri hakkında bilgi sahibi olanlar, onun Allah'ı ve insanı ne şekilde konumlandığı hakkında da bilgi sahibidirler. Semâ Âyini vasıtasıyla bu kişilerin, Allah'ın karşısındaki kendi konumlarını sorgulama ihtiyacı hissettiklerini söylemek mümkün görünmektedir. Ayrıca Semâ Âyini hakkında bilgi sahibi olanların, sembolik ifadelerde ölüm ve ölüm ötesinin yer aldığını bilmeleri sebebiyle ölüm gerçeğiyle karşı karşıya kalmaları ve doğal olarak zihinlerinde sorgu olgusunun oluşması da bu sonuçta etkili olmuş olabilir.

Mevlânâ ve Mevlevî Semâ'sı hakkında bilgi sahibi olmayanların program sonunda kendilerini sorgulama ihtiyaçları, konu hakkında yeterli ve yetersiz bilgiye sahip olanlardan yüksek çıkmıştır. Kanaatimizce bunun sebebi bu gruptaki ziyaretçilerin İbn Rüşd'ün hatabî ve iknaî tip³⁰ şeklinde nitelendirdiği duygu ve sezgileri ön planda olan; dinî hitapla bir fikri kolayca kabul eden kişilerden oluşmalarıdır. Nitekim bu tarz insanların dinî inançları, Kutsal Varlığı kabul etme ve O'na inanma şeklindedir. İnanç ve bağlılıklarında mantıkî bilgiden ziyade duygusal tatmin ön plandadır. Bu açıklamalar ışığında, konu ile ilgili bilgiye sahip olmadığı halde Tanrı ile iletişim kurduğu bir dinî tecrübe yaşamış olan kişilerin O'nun karşısında kendilerini yüksek oranda sorgulama ihtiyacı hissetmeleri makul görünmektedir.

3. Kutsallık Duygusunun Evrensel Olduğuna Yönelik İnancın Mevlânâ ve Semâ Âyini Hakkındaki Bilgi Düzeyine Göre Analizi ve Değerlendirmesi

Örnekleme aldığımız ziyaretçilerin izledikleri Semâ Âyini sonucunda kutsallık duygusunun evrensel olduğuna inanmaları ile ilgili tutum cümlesine katıldık-

²⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 134.

³⁰ Hökelekli, *age*, s. 162.

larını ifade edenlerin oranı %85,4 (s=287); katılmayanların oranı %7,4 (s=25) ve kararsız olduklarını belirtenlerin oranı %7,1 (s=24) şeklindedir.

Kutsal, bir toplumda veya kültürde, korunup kollanması gündelik yaşamın üstünde tutulan ve büyük bir saygıyla değer verilen nesnelere, kişiler, fikirler, semboller veya yaşantılardır.³¹ Otto, “numinöse” (kutsal) kavramını, insan üstü objektif bir varoluşa işaret eden “numen” kavramından türetmiştir.³² Bu durumda kutsal kavramı, din ve mânevîyatla doğrudan ilişkilidir. Genel olarak inanç ve ahlak ile ilgili değerler kutsal kavramı içinde yer alır.³³ En ilkellerinden en gelişkinlerine kadar, tüm dinlerin tarihinin, kutsalın tezahürlerinin birikimi olduğu söylenebilir.³⁴ Herhangi bir dinde inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı’ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlaka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübe, kutsal duygusudur.³⁵ İslam bağlamında kutsiyet, yaratılmışlık özelliklerinden ve mahiyetinin idrak edilmesinden münezzehe oluş manasında Allah’a izafe edilen bir kavramdır.³⁶ Bu açıklamalar doğrultusunda denilebilir ki kutsallık duygusu ile din duygusu iç içedir. Dinî tecrübenin olduğu yerde, kutsal olan da tecrübe edilmektedir. Semâ Âyini sırasında bir çeşit dinî tecrübe yaşayan kişilerin kutsallık duygusu ve bu duygunun evrenselliği hakkında çıkarımlarda bulunmaları mantıklı görünmektedir. Verilere göre izledikleri Semâ Âyini sonucunda Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olanların %92,3’ü (s=24); yeterli bilgiye sahip olanların %87’si (s=94); yetersiz bilgiye sahip olanların %84’ü (s=152) ve konu ile ilgili bilgiye sahip olmayan grubun %78,9’u (s=15) ise kutsallık duygusunun evrensel olduğuna inanmaktadır. Dinî tecrübenin özelliklerinden biri olan Kutsal Varlık’la ilişki kurma isteği³⁷, bu noktada ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, ziyaretçilerin kendilerini dine ve Tanrı’ya yakın hissetmelerine neden olan Semâ Âyini’nin, dinî tecrübe niteliği taşıdığı sonucuna ulaşılır. Bu tecrübeye bağlı olarak da insanlara göre dinî boyutu olan her olay veya imgenin, böylece bir çeşit kutsallık taşıdığı söylenebilir. Kişiyi kutsal varlık olan Tanrı’yla yüz yüze getirmesi ve dinî bir âyin niteliğinde olması bakımından Semâ Âyini de, insanlar tarafından kutsallık duygusu ile yakından ilişkili olarak görülmüş olmalıdır.

Kutsallık duygusunun evrensel olduğuna inanma konusunda bu âyinin, dünyanın her yerinden gelen farklı din ve mezheplere sahip insanların ilgi odağı olmasından kaynaklanması kanaatimize göre mümkündür. Kutsallık duygusunun evrensel olduğuna inanma ile Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında bilgi

³¹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 476.

³² Otto, *Das Heilige*, s. 6-7.

³³ Aşkoğlu, “Kutsal ve Toplum”, s. 35.

³⁴ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. IX.

³⁵ Demirci, “Kutsiyet”, s. 495.

³⁶ Günay, “Kutsiyet, İslam’da Kutsiyet”, s. 497.

³⁷ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 131.

sahibi olma arasındaki ilişki, söz konusu bilginin artmasıyla bu inancın da arttığı yönündedir. Bu ilişkiyi şu şekilde açıklamak mümkün görünmektedir: Mevlânâ öğretisi hakkında bilgi sahibi olanlar, Mevlânâ'nın evrensel mesajının³⁸ da farkına varmaktadırlar. Aradan asırlar geçmiş olmasına rağmen Mevlânâ'nın fikirlerinin dünya çapında ilgi görmesi, bu durumun göstergesidir. Her bölge ve her kesimden insanın, dinî nitelikte olması hasebiyle belli bir kutsallık atfedilmiş olan bu âyin atmosferine katılmaları, Mevlânâ'nın düşünce sistemi hakkında bilgi sahibi olanların onun fikrî yapısı ile bu katılım arasında daha kolay ilişki kurmuş olmaları makul görünmektedir.

4. İnsanlara Karşı Daha Hoşgörülü Davranmak Gerektiğine Yönelik İnançın Mevlânâ ve Semâ Âyini Hakkındaki Bilgi Düzeyine Göre Analizi ve Değerlendirmesi

Örnekleme aldığımız ziyaretçilerin izledikleri Semâ Âyini sonucunda insanlara karşı daha hoşgörülü davranmak gerektiğine inanmaları ile ilgili tutum cümlesine katıldıklarını ifade edenlerin oranı %82,8 (s=279); katılmayanların oranı %9,2'si (s=31) ve kararsız olduklarını belirtenlerin oranı %8'i (s=27) şeklindedir. Bu sonuçta Mevlânâ ile hoşgörü kavramının birbiriyle özdeşleştirilmiş olması etkili olmuş olabilir.

Daha önce ele alınan Allah'ın varlığını tecrübe etme, kendini sorgulama ihtiyacı duyma ve kutsallığın evrensel olduğuna inanma şeklindeki bir duygusal süreç, ziyaretçilerin diğer insanlarla olan ilişkilerini de gözden geçirmelerini de sağlamıştır. Yüce yaratıcının karşısında kendi içine döndükten sonra çevredeki diğer insanların da aynı duyguları paylaştığını fark etmenin sonucunda elbette karşılaşılan durum "hoşgörü" kavramı olacaktır. Hoşgörü kavramı, her şeyi anlayışla karşılayarak hoş görme, müsâmaha, tolerans; insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etme; dengeli olma, farklı olan bir şeye sabır gösterip katlanma; benimsenmeyen bir davranış ve düşünceye bile tahammül edebilme anlamlarına gelmektedir. Diğer insanlarla iletişim kurma sırasında ortaya çıkan ve psiko-sosyal boyutlu bir kavram olan hoşgörü, karşılaşılan olayların ve düşüncelerin çeşitli yönleriyle ele alınarak kuralların daha esnek bir biçimde uygulanmasını ifade eder. Hoşgörüde temel ilke, karşımızdaki bireyi bizim istediğimiz gibi olma ya zorlamak değil; ona kendi istediği gibi olma imkânı vermektir.³⁹ Ayrıca, tutum ve davranışlarda daraltma ve umursamazlık arasında orta bir yol, dengeli hareket ve karşılıklı ilişkilerin kolaylığı şeklindeki anlamıyla bu kavram, psiko-sosyal açıdan insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etmek ve dengeli olmak anlamlarına

³⁸ Mevlânâ'nın fikirlerinin tüm insanlara hitap etmesi, evrensel mesajı, bu mesajın kaynağı ve yöntemi gibi konularda ayrıntılı bilgi için bkz: Göçgün, "Mevlânâ ve İnsan", s. 161; Sönmez, "Mevlânâ'nın İnsan ve İnsanlık Anlayışı", s. 149; Araz, "Mevlânâ'nın Evrenselliği Üzerine", s. 117; Öztürk, "Modern İnsanın Buhranlarına Hz. Mevlânâ'nın Mesajları", s. 145; Çelebi, *Hz. Mevlânâ Okyanusundan*, s. 50; Meyerovitch, "Mevlânâ'nın Güncelliği", s. 33-34; Sergen, "Mevlânâ'nın İnsana Bakışı", s. 109; Halıcı, "Güney Afrika'da, Amerika'da, Almanya'da ve Japonya'da Mevlânâ Sevgisi", s. 15.

³⁹ Yılmaz, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", s. 110-111.

gelmektedir.⁴⁰ Tüm hayatı kapsayan bir kavram niteliği taşıması sebebiyle hoşgörü, dinî tutum ve davranışlarla da yakından alakalıdır. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde yürütülen bir araştırmada dinsel eğilim ile hoşgürüsüzlük arasındaki ilişki üzerine çalışılmış ve sonuçta iki grup arasında negatif bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.⁴¹

Hoşgörü kavramının Mevlânâ düşünce sistemindeki önemine bağlı olarak ziyaretçilerin törenle ilgili ön bilgileri ile hoşgörüleri arasındaki ilişki şu şekilde ortaya çıkmıştır: İzledikleri Semâ Âyini sonucunda Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olanların % 82,8'i (s=24); yeterli bilgiye sahip olanların %83,2'si (s=89); yetersiz bilgiye sahip olanların %82,4'ü (s=150) ve konu ile ilgili bilgiye sahip olmayanların %82,4'ü (s=14), insanlara karşı daha hoşgürülü davranmak gerektiğine inandıklarını bildirmiştir. Bu sonuçlara göre izlenen Mevlevî Semâ Âyini sonucunda insanlara karşı daha hoşgürülü davranmak gerektiğine inanma ile Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkındaki bilgi düzeyi arasında artan veya azalan bir ilgi çıkmamıştır. Bu durumu şu şekilde açıklamak mümkün görünmektedir: Dünya çapında Mevlânâ'ya olan ilginin artması, onun hakkında çok çeşitli çalışmaların yapılmasını sağlamış, insanların onunla ilgili bilgilere ulaşmalarını kolaylaştırmıştır. Mevlânâ ile ilgili yapılmış çalışmalara baktığımızda onun öğretisi yerine özellikle "hoşgörü" kavramı üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Gerek kitaplar, gerek gazete ve dergiler gerekse televizyon aracılığı ile yapılan yayınlarda her zaman Mevlânâ'nın hoşgürüsü hakkında çeşitli bilgilere yer verilmiş, Mevlânâ âdeta hoşgörü ile özdeşleştirilmiştir.⁴² Özellikle kitle iletişim araçları bu fikri oldukça beslemiş ve netice olarak, Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında özel olarak araştırma yapmamış kişiler de dahil çoğu insanın zihnine bu fikrin yerleşmesini sağlamıştır. Başka bir ifadeyle ihtifalere katılanlar, Mevlânâ'nın hayatını, eserleri ve fikirlerini bilmeseler bile, onun hoşgörünün timsali olduğu yönünde bir zihinsel hazır oluşa sahip bulunmaktadır. Hangi bilgi düzeyine sahip olurlarsa olsunlar, Mevlânâ denince "Gel ne olursan ol yine gel"* anlayışını anımsayan kişilerin, din, dil ve ırk ayrımı yapmadan büyük bir hoşgörü çerçevesinde tüm insanlığa hitap eden bir Mevlânâ imajını zihinlerinde bulundurmaları gayet doğal bir sonuçtur. Tüm bu açıklamalara bağlı

⁴⁰ Aslan, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açından Analitik Bir Yaklaşım", s. 359.

⁴¹ Kayıklık, "Çeşitli Meslek Gruplarında Dinsel Eğilim ile Hoşgürüsüzlük Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", s. 129.

⁴² Hoşgörü ve Mevlânâ ile ilgili eserlerden seçmeler: Seyrek, Mevlânâ İnsanlığa, Sevgiye ve Barışa Adanmış Bir Hayat; Nedvî, Hz. Mevlânâ, Aşk, Sabır, Sevgi, Hoşgörü; Yeniterzi, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, s. 23 vd; Hidâyetoğlu, Hazreti Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî Hayatı ve Şahsiyeti, s. 79; Ceylan, "Mevlânâ'nın Tolerans Kaynağı ve Esprisi", s. 409; Giritli, "Mevlânâ ve Hoşgörü", s. 156; Şehsuvaroğlu, "Mevlânâ'da Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", s. 277.

* Bu beyit, 1368'de kaleme alınan Dîvân-ı Kebîr nüshalarının birinci cildinin kapağının içinde yazılıdır. Kime ait olduğu konusunda çeşitli rivayetler vardır. Mevlânâ'ya, Nasîreddin Tûsî'ye veya Ebû Said Ebu'l-Hayr'a ait olduğu yönünde iddialar varsa da yaygın kanaat Mevlânâ'ya ait olmadığı yönündedir. Mevlânâ ile bu kadar özdeşleşmiş bir beytin açık bir şekilde ona ait olmaması oldukça dikkat çekicidir. Bu beyit aynı zamanda Mevlânâ ve hoşgörünün neden çoğunlukla bir arada kullanıldığının da güzel bir örneğidir. Beytin menşei ve anlamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Çelebi, *Hz. Mevlânâ Okyanusundan*, s. 49; Sepetçioğlu, "Gel Gel Çağrısı Üzerine Tartışmalar", s. 167.

olarak, tüm bilgi düzeylerinde, insanlara daha hoşgörülü davranmak gerektiğine inanma verilerin birbirine yakın oranlarda çıkması, konu hakkında bilgi sahibi olmayanların “Mevlânâ ve Hoşgörü” gibi başlık veya yazımlarla çok sık karşılaşmalarının bir sonucu olmalıdır. İnsanlara karşı daha hoşgörülü davranmak gerektiğine inanma eğiliminin her bilgi düzeyinde %82-83 gibi çok yüksek oranlarda çıkmış olması da bu değerlendirmemizi desteklemektedir.

5. Geleceğe Yönelik Umut Durumunun Mevlânâ ve Semâ Âyini Hakkındaki Bilgi Düzeyine Göre Analizi ve Değerlendirmesi

Örnekleme aldığımız ziyaretçilerin izledikleri Semâ Âyini sonucunda geleceğe daha umut dolu bakmaları ile ilgili tutum cümlesine katıldıklarını ifade edenlerin oranı %63,8 (s=196); kararsız olduklarını belirtenlerin oranı %21,2 (s=65) ve katılmayanların oranı %15 (s=46) şeklindedir. Buna bağlı olarak geleceğe karşı umut besleme ile din algısı birbiriyle ilişkilidir.

Tören esnasında hissedilen duyguların geçici nitelikte olup olmadığı, bireylerin geleceğe dair olumlu veya olumsuz kazanımlar elde edip etmediklerini ölçmek amacıyla ziyaretçilere, programın etkisiyle geleceğe daha umut dolu bakma eğilimlerine dair bir soru yöneltilmiştir. Umut terimi; “gelecekte herhangi bir insandan, bir olaydan ya da varlıktan ötürü ortaya çıkması beklenen ve olumlu bağlara yol açan, henüz gerçeklik kazanmamış kişisel veya toplumsal beklenti” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴³ Bu bağlamda terim, bireylerin gelecek algıları ile yakından ilişkilidir.⁴⁴ Gelecek algısı, hayata bakış açısı ile paralellik arz ettiği için umut terimi bir yaşayış biçimi olan din ile ayrılmaz bir nitelik taşımaktadır.

Yaşamı boyunca karşılaştığı bir takım güçlüklerle başa çıkabilmek için birey, savunma mekanizmaları geliştirmekte ve çeşitli metotlarla bunları çözmeye çalışmaktadır. Zorluklarla başa çıkma ve kendine güveni sağlayıp hayata tutunabilme konusunda din büyük rol oynamaktadır.⁴⁵ Bu nitelikler de insana, geleceğe umutla dolu bakabilme yani hayattan olumlu beklentiler içinde olabilme özelliklerini kazandırmaktadır. Her dinin kendine has özel bir gelecek tasarımı vardır. Gelecekte daha mutlu bir hayat, daha yaşanabilir bir dünya vadeden dinler, insan umudunun en güçlü kaynakları arasında yer almaktadır.⁴⁶ Burada vurgulanması gereken nokta, dinin insan hayatında etkisini artırdığı anların bir çeşit dinî tecrübenin yaşandığı anlar olmasıdır. Nitekim dinî tecrübeye insan Kutsal Varlıkla etkileşime girmekte ve onun kudretinin idrakine varmaktadır. Bu tarz bir deneyim anında birey kendini yalnız hissetmemekte; yüce yaratıcının varlığıyla teselli bulmakta ve kendini güvende hissetmektedir; zira Tanrı'ya, kadere, kâinattaki düzene ve âhirete olan inanç, insana karşılaşılabilecek en kötü tecrübelerin bile bir

⁴³ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, s. 81.

⁴⁴ Şahin, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, s. 143.

⁴⁵ Birey, karşılaştığı sorunların çözümünde ve adaptasyonunda sadece somut var oluşla sınırlı değildir. Kişi, stresli bir olay yada durumla karşılaştığında, inançlarında, dinî pratiklerinden ve insanlar arası ilişkilerden oluşan bir sistemden yararlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Arıcı, “Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua”, s. 534.

⁴⁶ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, s. 84.

anlamının olduğunu öğretmekle umutsuzluğa düşmesine engel olabilmektedir.⁴⁷ Uyguladığımız anketten elde edilen veriler, dinî bir âyin olan Semâ'yı izleyenlerin büyük bölümünün bu program sonunda geleceğe daha umutlu bakmaya başladıklarını göstermektedir. Bu bulgular da yukarıdaki açıklamalarla paralellik arz etmektedir.

Verilere göre izledikleri Semâ Âyini sonucunda Mevlânâ ve Mevlevî Semâ Âyini hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olanların %82,1'i (s=23); yeterli bilgiye sahip olanların %65,6'sı (s=63); yetersiz bilgiye sahip olanların %60,2'si (s=100) ve konu ile ilgili bilgiye sahip olmayanların %60'ı (s=9) ise geleceğe umutla baktıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre konu ile ilgili bilgi arttıkça geleceğe umutla bakma düzeyi de artmaktadır. Bu hususta Mevlânâ'nın eserlerinde insana verdiği değeri bilmenin, belirleyici olduğu kanaatindeyiz. Yüksek bilgi düzeyine sahip kişiler, Mevlânâ'nın düşünce sisteminde insanın ne kadar önemli bir yeri olduğunu ve insanın Allah'a ulaşmasını amaçlayan yöntemleri ne kadar ısrarla vurguladığının bilincindedirler. Ayrıca Mevlevî Semâ Âyini'nde sembolik olarak insan ruhunun Allah'a doğru gerçekleştirdiği mânevî bir yolculuk anlatılmaktadır. Doğal olarak, bu anlatımı ve ayrıntıları bilen kişilerin, âyin sırasında kısmen Allah'a ulaşma duygusu ile yüzleşmeleri ve insan olarak kendilerini, bu dünyanın ötesinde Yüce Varlığın katına çıkacak kadar değerli görmeleri sebebiyle yoğun bir mutluluk ve huzur halini tecrübe etmiş olmaları makul görünmektedir. Bunun sonucu olarak da insanların, Yüce Yaratanın varlığını tecrübe etmeleri, kendilerini onun katına çıkabilecek kadar değerli görmeleri ve hayatlarını bu amaca uygun olarak düzenlemeyi planlamalarına bağlı olarak geleceğe daha umutla bakmaya başladıklarını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Araştırmamız neticesinde, Semâ Âyini'nin, yoğun dinî yaşantıları uyandıran ve düzenleyen bir çeşit dinî tecrübe niteliği taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, yaşları, dinî eğilimin arttığı gelişim dönemlerine karşılık gelen ziyaretçilerin Mevlânâ İhtifalleri'ne geliş sebeplerinin, daha çok mânevî unsurlar etrafında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ziyaretçilerin yarısından fazlası, Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında yetersiz bilgiye sahip olduklarını belirtmelerine rağmen izledikleri tören sonucunda Allah ile yüzleşme tecrübesi yaşama oranları çok yüksek çıkmıştır. Ayrıca dinî tecrübe niteliği taşıyan kendini sorgulama, kutsallık tecrübesi, insanlara hoşgörülü davranmak gerektiği inancı ve geleceğe umutla bakma eğilimleri de aynı şekilde yüksek düzeylerde çıkmıştır. Buna dayanarak, Semâ Âyini esnasında yaşanan dinî tecrübenin bilgiden ziyade duygusal yönle ilgili olduğunu ve programın, izleyenler üzerinde uzun süreli bir etki bıraktığını söylemek mümkündür.

Mevlevî Semâ Âyinleri'nde icra edilen ritüelin insan psikolojisi üzerinde önemli etkilerinin olduğu açıktır. Bu bağlamda, araştırma sonucu elde ettiğimiz verilere göre; Mevlevî Semâ Âyini'ne katılan ziyaretçilerin geliş sebepleri, büyük

⁴⁷ Kimter, "Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", s. 224.

ölçüde mânevî gerekçelere dayanmaktadır. Bu durumu insanların ruhsal tatmin arayışı içinde oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür. Aradan asırlar geçmiş olmasına rağmen Mevlânâ öğretisinin ve Mevlevî Semâ Âyini'nin canlılığını korumasında mânevî sebeplerin etkin olduğu görülebilmektedir. Ayrıca bu çalışma, insanların dinî yönelişlerinde duygusal arayışların ön planda olduğunu ve dinin öncelikli amacı olan Allah ve insan arasında ilişki kurma hedefine, ruhsal boşluğun doldurulması sayesinde ulaşılabileceğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Altunışık, Remzi ve diğ., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Sakarya 2005.
- Araz, Nezihe, "Mevlânâ'nın Evrenselliği Üzerine", *II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (3-5 Mayıs 1990), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991 (117-120).
- ARICI, Asude, "Ergenlerde Dinî Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, (ed. Hayati Hökelekli), DEM Yay., İstanbul 2006 (529-557).
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, C. 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980.
- Aslan, Ömer, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açından Analitik Bir Yaklaşım", *CÜİFD*, C. 5, S. 2, Sivas 2001 (357-377).
- Aşıkoğlu, Nevzat, "Kutsal ve Toplum", *CÜİFD*, S. 2, C. 1, Sivas 1998 (35-44).
- Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2002.
- "Ergenlik Dönemi Dinî Şüphe ve Tereddütler", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, (ed. Hayati Hökelekli), DEM Yay., İstanbul 2006 (307-368).
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2003.
- Can, Şefik, *Mevlânâ*, Ötüken Yay., İstanbul 2006.
- Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Andaç Yay., Ankara 2003.
- Ceylan, İbrahim, "Mevlânâ'nın Tolerans Kaynağı ve Esprisi", *I. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (3-5 Mayıs 1985), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1986 (409-421).
- Çelebi, Celâleddin Bâkır, *Hız. Mevlânâ Okyanusundan*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2003.
- Demirci, Kürşat, "Kutsiyet", *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV, Ankara 2004 (495-497).
- Ekici, Necdet, "Mevlânâ'da İnsan Sevgisi", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, (ed. V. Genç), MEB, İstanbul 1997 (132-135).
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay.), Gece Yay., Ankara 1991.
- Giritli, İsmet, "Mevlânâ ve Hoşgörü", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, (ed. V. Genç), MEB, İstanbul 1997 (156-158).
- Göçgün, Önder, "Mevlânâ ve İnsan", *I. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (3-5 Mayıs 1985), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1986 (161-173).
- Günay, Haral, "Kutsiyet, İslam'da Kutsiyet", *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yay., Ankara 2004 (497).
- Halıcı, Feyzi, "Güney Afrika'da, Amerika'da, Almanya'da ve Japonya'da Mevlânâ Sevgisi", *IX. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (15-16 Aralık 1997), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1998 (15-30).
- Hamachek, Don E., "Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi", *Ergenliği Anlamak*, (çev.) Ö. Hakan Ersever, (ed. Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 1995 (111-151).
- Hidâyetoğlu, A. Selâhaddin, *Hazreti Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî Hayatı ve Şahsiyeti*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2004.
- , "Mevlânâ'nın İnsanlara Bakışı", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (ed. N. Şimşekler), Karatay Belediyesi Yay., Konya 2002 (81-82).

- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2003.
- Karahan, Abdülkadir, "Mevlânâ'nın Şahsiyeti ve Dünya Görüşü", *Mevlânâ Güldestesi 5*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 1995 (25-39).
- Kayıklık, Hasan, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Baki Kitabevi, Adana 2003.
- , "Çeşitli Meslek Gruplarında Dinsel Eğilim ile Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", *ÇÜİFD*, C. 1, S. 1, Adana 2001 (125-134).
- Kılavuz, M. Akif, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Arasta Yay., Bursa 2003.
- Kimter, Nurten, "Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, (ed. Hayati Hökelekli), DEM Yay., İstanbul 2006 (217-249).
- Konak, Akın, Çiğdem Yasemin, "Yaşlılık Olgusu", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, C. 29, Sivas 2005 (23-63).
- Meyerovitch, Eva de Vitray, "Mevlânâ'nın Güncelliği", *S.Ü. I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi, Tebliğler* (3-5 Mayıs 1987), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1988 (33-34).
- Nedvî, Ebu'l Hasan Ali, *Hz. Mevlânâ, Aşk, Sabır, Sevgi, Hoşgörü*, (çev. Yusuf Karaca), Kayihan Yay., İstanbul 2006.
- Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, V Yay., Ankara 1991.
- Otto, Rudolf, *Das Heilige*, C. H. Beck Verl., München 1971.
- Önder, Mehmet, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, (ed. N. Şimşekler), Karatay Belediyesi Yay., Konya 2002 (131-150).
- Özcan, Nuri, "Mevlevî Âyini", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV, Ankara 2004 (464-466).
- Öztürk, Abdullah, "Modern İnsanın Buhranlarına Hz. Mevlânâ'nın Mesajları", *S.Ü. VIII. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler* (6-7 Mayıs 1996), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1997 (145-150).
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2003.
- Rumî, Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevî*, (çev. Veled İzbudak), C. 4, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2004.
- Sancaklı, Saffet, "Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi", *CÜİFD*, S. 1, C. 10, Sivas 2006 (49-71).
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati, "Gel Gel Çağrısı Üzerine Tartışmalar", *III. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (12-14 Aralık 1988), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1989 (167-172).
- Sergen, Semih, "Mevlânâ'nın İnsana Bakışı", *II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (3-5 Mayıs 1990), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991 (109-115).
- Seyrek, Ahmet, *Mevlânâ İnsanlığa, Sevgiye ve Barışa Adanmış Bir Hayat*, Kar Yay., İstanbul 2005.
- Sönmez, Kemâl, "Mevlânâ'nın İnsan ve İnsanlık Anlayışı", *III. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler*, (12-14 Aralık 1988), Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1989 (149-155).
- Şahin, Adem, *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*, Adal Ofset, Konya 2007.
- , "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *SÜİFD*, S. 13, Konya 2002 (143-157).
- Şehsuvaroğlu, Bedî, "Mevlânâ'da Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, (ed. V. Genç), MEB, İstanbul 1997 (277-279).
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.
- Yeniterzi, Emine, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, TDV, Ankara 2006.
- Yılmaz, Hüseyin, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", *CÜİFD*, C. 8, S. 1, Sivas 2004 (109-113).
- Yöndemli, Fuat, *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1997.